

Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere

Keçecizâde İzzet Molla

Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere
Keçecizâde İzzet Molla

Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi: 42

ISBN: 978-605-2249-94-9

DOI: 10.53478/TUBA.2021.065

Ankara, 2021

Hazırlayanlar

Ahmet Cihan (Prof. Dr.)

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Editör

Musa Duman (Prof. Dr.)

Yayın Sürecinde Emegi Geçenler

Fehmi Yılmaz

Derya Oruç

İsmail Hakkı Kadı

Tasarım ve Uygulama

Murat Acar

TÜBA Başkanı

Muzaffer Şeker (Prof. Dr.)

Proje Yayın Kurulu

Atilla Bir (Prof. Dr.)

Erhan Afyoncu (Prof. Dr.)

Hüseyin Sarıoğlu (Prof. Dr.)

M. Fatih Andı (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)

Muhittin Macit (Prof. Dr.)

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)

Mustafa Kaçar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Koordinatörleri ve Danışmanları

Turgay Anar (Doç. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumlusu

Duygu Erol

Baskı

Tek Ses Ofset Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Caddesi

Kültür Çarşısı 7/60 Altındağ / Ankara

Sertifika No: 44186

© Türkiye Bilimler Akademisi 2021

Bu eserin tüm yayın hakları, Türkiye Bilimler Akademisi'ne aittir.

Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz.

Eserden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Kitabın dil, bilim, etik ve hukuk açısından bilimsel sorumluluğu yazara aittir.

Türkiye Bilimler Akademisi'nin sorumluluğu bulunmamaktadır.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Vedat Dalokay Cad. No: 112 Çankaya 06670 Ankara

bilimklasikleri@tuba.gov.tr

0 312 442 29 03

www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI

Şifrelerinde

Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere

Keçecizâde İzzet Molla

Hazırlayanlar
Ahmet Cihan
Mustafa Çiçekler

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

A Memorandum in the Form of a Proposal
Keçecizâde İzzet Molla

Turkish-Islamic Scientific and Cultural Heritage Series: 42

ISBN: 978-605-2249-94-9
DOI: 10.53478/TUBA.2021.065
Ankara, 2021

Prepared By

Ahmet Cihan (Prof. Dr.)
Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Edited By

Musa Duman (Prof. Dr.)

Those Who Contributed

Fehmi Yılmaz
Derya Oruç
İsmail Hakkı Kadı

Design

Murat Acar

President of TÜBA

Muzaffer Şeker (Prof. Dr.)

Editorial Board of Project

Atilla Bir (Prof. Dr.)
Erhan Afyoncu (Prof. Dr.)
Hüseyin Sarıoğlu (Prof. Dr.)
M. Fatih Andı (Prof. Dr., Project Coordinator)
Muhittin Macit (Prof. Dr.)
Mustafa Çiçekler (Prof. Dr., Project Coordinator)
Mustafa Kaçar (Prof. Dr.)

Publication Coordinators and Advisors of Project

Turgay Anar (Assoc. Prof. Dr.)

Administrative Affairs Supervisor of Project

Duygu Erol

Publisher

Tek Ses Ofset Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Caddesi
Kültür Çarşısı 7/60 Altındağ / Ankara
Sertifika No: 44186

© Turkish Academy of Sciences 2021

All publishing rights of this work belong to the Turkish Academy of Sciences. It may not be printed and reproduced partially or fully without the written consent of the publisher. It can be cited by providing full reference.

The author bears full scientific responsibility for the book in terms of language, academic, ethics and law. Turkish Academy of Sciences has no responsibility whatsoever.

TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Vedat Dalokay Cad. No: 112 Çankaya 06670 Ankara
bilimklasikleri@tuba.gov.tr
0 312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

Under the auspices of the
PRESIDENCY OF THE
REPUBLIC OF TURKEY

A Memorandum in the Form of a Proposal

Keçecizâde İzzet Molla

Prepared By
Ahmet Cihan
Mustafa Çiçekler

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Büyük gelecekle, büyük geçmişlerin bilgi ve birikimi üzerine inşa edilir.

Türkiye, ihtişamlı bir medeniyetin ve zengin bir tarihin meydana getirmiş olduğu büyük bir birikimin varisidir. Kökleri bilime, bilgiye, hikmete ve irfana dayanan bu birikim, ülkemizin geleceğinin inşası gayretlerinde de en önemli referansımız olmalıdır. Bu büyük birikimden yararlanmadığımız takdirde, geçmişimizi “müzelik bir emtia”ya dönüştürürüz, sağlıklı bir gelecek inşa edemeyiz.

Zira tarih, sadece geçmişte olup biten değil, aynı zamanda bugüne kalan, yarına da aktarılacak olandır. Milletler tarihte yalnızca geçmişlerini değil, geleceklerini de ararlar. Geçmişiyile barışamayan, tarihini yorumlayamayan, ecdadına yabancılaşan milletler, sağlıklı bir gelecek inşa edemezler.

Çağımıza ve geleceğe yapacağımız etki bakımından, sahip olduğumuz zengin mirası yeniden ve daha güçlü biçimde harekete geçirmemiz gerekiyor. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından yürütölen “Türk-İslâm Bilim ve Kültür Mirası Projesi”ni, işte bu amaca yönelik bir çalışma olarak değerlendiriyorum.

Proje kapsamında, sosyal bilimler, İslâmî ilimler, Türkiyat, sağlık ve tabiat bilimleri ve teknik bilimler alanlarında hazırlanan eserlerin, bilim ve kültür hayatımıza kazandırılmasını takdirle karşılıyorum.

Bu vesileyle, eserlerin müelliflerini rahmet ve şükranla yâd ediyor, projenin hayata geçirilmesinde görev alan bilim adamlarımız ile TÜBA mensuplarını kutluyorum.

Recep Tayyip Erdoğan

T.C. Cumhurbaşkanı

Takdim

Sürdürülebilir kalkınma; “güçlü makroekonomik politikalar” ile “rekabeti odağına alan yapısal reformların” bir arada uygulanması ile mümkündür. Rekabette söz sahibi olabilmek ise; bilimsel ve teknolojik gelişmelerden en iyi şekilde faydalanmak, bu gelişmeleri içselleştirmek ve bir sonraki adımı da tasarlamakla mümkün oluyor. Bunu başarabilen ülkeler gelişmişlik konusunda rakiplerini geride bırakıyor ve küresel ekonomide daha fazla söz sahibi olmaya başlıyor.

Bilimsel ve teknolojik gelişme “yeni”, “daha iyi” ve “keşfedilmemiş” olanı arama çabasıdır. Fakat bu çaba, geçmişten asla kopuk değildir. Geçmiş mirasın çok daha iyi anlaşılması, geleceğin daha sağlam inşası için bir zorunluluk olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye tam da bu noktada, bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu eşsiz tarihi ve kültürel birikimiyle ciddi bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Türk-İslâm medeniyetinin kadim bir üyesi olarak; insanlığın bilimsel, teknik ve kültürel gelişimine çok somut katkıları olan bir medeniyetin mirasçısıyız.

Türk-İslâm medeniyetine ait eserlerin gün ışığına çıkarılması; yeni kuşakların geçmişten feyz alarak daha güçlü bir motivasyonla yola devam etmesine katkı sağlayacaktır. Bu eserler ayrıca, bilim, Ar-Ge ve yenilikçilik konusundaki politikalarımız için de girdi sunarak, farklı bakış açılarından faydalanma imkanı verecektir. Bu kapsamda, Sayın Cumhurbaşkanımızın himayelerinde, Türkiye

Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından yürütölen “Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi”ni çok değerli ve benzersiz bir adım olarak görüyorum. Proje; matematik, astronomi, tarih, coğrafya, edebiyat ve felsefe gibi alanlarda saygıdeğer İslâm âlimleri tarafından hazırlanan eserleri bilim dünyasına kazandırmayı amaçlıyor.

Yüksek himayeleri için Sayın Cumhurbaşkanımıza şükranlarımı-
zı arz ediyorum. Başta TÜBA çalışanları olmak üzere, bu çok kıymetli proje için emeği geçen herkesi içtenlikle tebrik ediyorum. Eserlerin yazarlarını rahmet ve hayırla yâd ediyor, Projenin Milletimizin bilimsel ve topyekün kalkınması için yararlı olmasını diliyorum.

Mustafa Varank

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanı

Sunuş

Ülkelerin bilimsel ilerlemesi ve yenilikçilik performansı, topyekûn kalkınma ile uluslararası rekabette üstünlük sağlama bakımından stratejik öneme sahiptir. Toplumların geleceğinin güvenle inşası ve refahın toplumun tüm katmanlarına yayılması bilimin, bilimsel düşünce ve yaklaşımların önemsenmesi ve yaygınlaştırılması, gençlerin bilim ve araştırma alanına yönlendirilmesi, bilimsel çalışma ve başarıların teşvik edilmesi ile mümkündür. Bu konular, dünyadaki bilim akademilerinde olduğu gibi milli akademimiz Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) amaç ve görevleri arasında yer almaktadır. Belirlenen hedeflere ulaşmak için sahip olduğumuz medeniyet birikimini iyi anlamak zorundayız.

Millet olarak, önemli bir bölümü gün ışığına çıkarılmayı ve değerlendirilmeyi bekleyen zengin bir bilim ve kültür mirasına sahip bulunuyoruz. Bu mirasın daha görünür ve yararlanılır kılınması, bugünkü ve gelecekteki bilimsel performansımız ve ulusal hedeflerimize ulaşmamız açısından büyük önem taşımaktadır. Tarihsel birikim ve mirasın ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi, diğer yararları yanında, bilimsel ilerleme ve yenilikçi çalışmalar için gerekli cesaret, özgüven ve motivasyona yapacağı katkı bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik ve kalkınma yarışında son iki yüzyıldır devam eden göreceli konumumuz ile geleceğe yönelik yüksek amaçlarımız dikkate alındığında, bireysel ve toplumsal düzeyde sağlıklı bir benlik/kimlik ve özgüven inşası ile güçlü bir ekosistem ve kültürün oluşturulmasına gerek olduğu ve bu konuda her Türk kurumunun katkı ve destek sağlamasının ulusal bir görev olduğu açıktır.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, ülkemizin millî bilimler akademisi olma sorumluluğu ile Kalkınma Bakanlığı'nın mali desteğiyle 2014 yılında başlatılmıştır. Proje kapsamında Türk-İslâm medeniyeti havzasında, fen, mühendislik, Türkiyat, sosyal bilimler, dinî ilimler gibi alanlarda eski-farklı Türk lehçeleri ile diğer dillerde üretilmiş, uzman bilim insanlarımızca seçilen 100 eserin, imkân ve ihtiyaca göre transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi yapılarak yayımlanması yoluyla bilim ve kültür âleminin ve gelecek kuşakların istifadesine sunulması hedefi doğrultusunda yayınlarımız devam etmektedir.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projemiz, çok sayıda paydaşın doğrudan ve dolaylı katkı ve desteklerinin eseridir. Projemizin başlangıçtan beri Sayın Cumhurbaşkanımızca desteklenmesi ve 2018 yılı başından itibaren resmen Cumhurbaşkanlığı himayelerine alınmış olması, Akademimiz açısından büyük bir onur ve teşvik kaynağı olmuştur. Bilime ve projemize verdikleri çok değerli destek ve yüksek himayeleri için Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'a kalbî şükranlarımızı arz ediyorum.

Bugüne kıyasla oldukça kısıtlı koşullarda bilimsel mirasımızı oluşturan eserleri kaleme alan bilim ve kültür tarihimizin kahramanlarını rahmet ve şükranla yad ediyorum. Bu eserlerin çoğaltılması, saklanması ve bugüne ulaşmasında rol alan isimsiz kahramanları da saygıyla anıyorum.

Eserlerin transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi ve tahlilini yaparak günümüzün ve geleceğin okuyucu ve araştırmacılarına ulaşmasını sağlayan bilim insanlarımıza müteşekkirimiz. Yayına hazırlık ve basım sürecinde rol alan Akademi üyelerimiz, bilim insanlarımız ve çalışanlarımız ile projeye katkı sağlayan tüm paydaşlarımıza da teşekkür ediyorum. Ayrıca, Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi'nin hayata geçirilmesinde katkılarından ötürü Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar'a minnettarız.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi kapsamında yayımlanan eserlerin milletimizin bilimsel ilerlemesi ve topyekûn kalkınması ile medeniyet ihyası/inşası süreci bakımından yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Muzaffer Şeker

TÜBA Başkanı

Prof. Dr. Ahmet Cihan

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ahmet.cihan[at]medeniyet.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5855-0193

Ahmet Cihan, akademik çalışmalarına, Mehmet Genç Hoca'nın nezaretinde hazırlamış olduğu "Reform Çağında Osmanlı İlimiye Zümresi" adlı doktora teziyle İstanbul Üniversitesi'nde başladı ve bu kurumda 1999 yılına kadar araştırma görevlisi olarak çalıştı. Doktora sonrasında, Japonya ve Türkiye'de Modernleşme konusunda mukayeseli çalışmalarda bulunmak üzere, 1994-1998 yılları arasında Japonya'da araştırmacı öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1999 yılında Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde doçent kadrosuna atandı. 2007 yılında Nevşehir Üniversitesi'nde Profesörlüğe yükseltildi. Çalışmaları Osmanlı toplumu ve Japon kültürü üzerine yoğunlaşan Ahmet Cihan'ın, *Modernite ile Gelenek Arasında Kırgızistan, Mağdurün Hikâyesi, Ahmet Cevdet Paşa'nın Aile Mektupları, Surdaki İz, Dünden Bugüne Diyarbakır* adlı eserler kitap çalışmalarından bazılarıdır. Diyarbakır Dicle Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde çalışmaktadır.

Prof. Dr. Ahmet Cihan

Istanbul Medeniyet University Faculty of Arts and Humanities Faculty Member

ahmet.cihan[at]medeniyet.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5855-0193

Ahmet Cihan began his academic career at Istanbul University with his dissertation "Reform Çağında Osmanlı İlimiye Zümresi" under the supervision of Prof. Mehmet Genç and remained there as a research assistant until 1999. After his doctorate, between the years 1994-1998 he worked as a research lecturer in Japan on a comparative study of the subject Modernization in Turkey and Japan. In 1999 he was appointed as an associate professor at Dicle University Faculty of Arts and Sciences in the Department of Sociology. He was promoted to professor in 2007 at Nevşehir University. Ahmet Cihan's work centres upon the Ottoman society along with the Japanese culture and *Modernite ile Gelenek Arasında Kırgızistan, Mağdurün Hikâyesi, Ahmet Cevdet Paşa'nın Aile Mektupları, Surdaki İz, Dünden Bugüne Diyarbakır* titled works are some of his books. He was employed by Diyarbakır Dicle University and Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. Currently he is a faculty member at Istanbul Medeniyet University.

Prof. Dr. Mustafa iekler

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
mustafa.cicekler[at]medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9574-1025

Mustafa iekler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan 1986 yılında mezun oldu. Aynı yıl mezun olduğu bölümde araştırma görevlisi kadrosuna atanarak üniversiteye intisap etti. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1989 yılında yüksek lisansını, 1994 yılında doktorasını tamamladı. 2000 yılında doçent, 2006 yılında profesör oldu. Çalışma alanı klasik Fars edebiyatı ile Türk edebiyatıdır. Sözü edilen alanlarla ilgili yayımlanmış makale ve kitapları bulunmaktadır. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesidir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) aslî üyesidir.

Prof. Dr. Mustafa iekler

Istanbul Medeniyet University Faculty of Arts and Sciences Faculty Member
mustafa.cicekler[at]medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9574-1025

Mustafa iekler graduated from Istanbul University Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature in 1986. The same year he was appointed as a research assistant to the department he had graduated from and became a member of the faculty. He gained his Master Degree from the Social Sciences Institute in 1989, and his Doctorate in 1994. He became an associate professor in the year of 2000 and became a professor in 2006. His field of work is classic Persian literature and Turkish literature. He has published articles and books on the mentioned fields. Currently he is a faculty member at Istanbul Medeniyet University, Faculty of Arts and Humanities. He is a principle member of Turkish Academy of Sciences (TÜBA).

İçindekiler

Takdimler ve Sunuş

Özet	23
Önsöz	29
GİRİŞ	
Siyasî Durum	31
I. BÖLÜM	
“YAŞADIĞI DEVRİ DOLDURAN BİR İNSAN”	
Keçecizâde İzzet Molla'nın Hayatı ve Eserleri Hakkında Birkaç Söz	35
Keçecizâde İzzet Molla	37
Ailesi	37
Çocukluk ve Gençlik Yılları	39
İzzet Molla'nın Mensubiyeti	39
Evliliği ve Çocukları	39
Görevleri	40
Edebî Yönü	41
Sürgünler	42
Eserleri	43

II. BÖLÜM

Lâyihalara Dair	49
A. Sistem ve Gelenek İçinde Değişim Öneren Lâyihalar	50
B. Batı Kurumlarının Osmanlı Sistemine Eklemlenmesini Öneren Lâyihalar	67
Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere	77
Kaynaklar	89
Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere	95
Eserin Nüshaları	95
Metnin Tahkîkinde Tercih Edilen Nüsha/lar	97
Metnin Tahkîkinde Takip Edilen Yol	97
Metin	99
Mukaddime	103
EVELKİ BEND	
Esâs-ı Nizâmât Olan Meclis-i Şûrâ'nın Sûretidir	117
İKİNCİ BEND	
Îrâdât-ı Devlet-i Aliyye Maktû' Olup Hademe-i Saltanat-ı Seniyyeye Maktû'an Îrâd Verilmenin Hüsni Beyânındadır	125
ÜÇÜNCÜ BEND	
Sûret-i Maktû'iyeti Beyân Eder	131
DÖRDÜNCÜ BEND	
Narh-ı Âmme Sûretidir	135
BEŞİNCİ BEND	
Tertîbât-ı Seferiyye Beyânındadır	139
ALTINCI BEND	
Kazâlar Maktû' Oldığı Sûretde Verilecek Mukannenâta Îrâd-ı Vâfi Bulunmazsa Ne Vechile İdâre Olunmak Beyânındadır	143

YEDİNCİ BEND

Emvâl-i Cizyenin Gâretgerân Elinden Halâs Olup
ber-Nehc-i Şer'î Tahsîlinin Sûretidir 149

SEKİZİNCİ BEND

İhrâc-ı Me'âdine Dâirdir 151

DOKUZUNCU BEND

Ahâmîmizi Kâr u Kesb ve Ticârete Meyl Etdirmenin ve Memâlikimizde Çıkan
Mensûcât ve Ma'mûlâtın İsti'mâli Esbâbı Beyânındadır 153

ONUNCU BEND

Mebde'-i İsrâf Olan Eşyânın Bi'l-mülâyeme Ref'iyle Bi't-tedric
Halkı Sefâhatden Men' Etmenin Sûretidir 157

ON BİRİNCİ BEND

Vâridât-ı aliyye Maktû' Oldukda Vüzerâ-yı Âlişân ve Sâ'ir Hademe ve
Erkâna İrâd Kalmayup Ne Vecihle İdâre Olunmaları Beyânındadır 159

ON İKİNCİ BEND

Tarîk-i İlmiyenin Nizâmât-ı Muharrereye Tatbîkan
İktizâ Eden Nizâmâtının Esbâbıdır 167

A) Ahvâl-i Şeyhülislâmî 176

B) Ahvâl-i Kuzât-ı Asâkir 177

C) Ahvâl-i Mevâlî 178

D) Ahvâl-i Müderrisîn 178

E) Ahvâl-i Mahâkim 180

F) Ahvâl-i Nüvvâb 181

G) Ahvâl-i Kuzât 182

Hâtıme ve Ba'zı Şimdilik Hâtıra Gelmiş Fûrû'ât-ı Hayriyye 187

Dizin 197

Tıpkıbasım 201

Table of Contents

Preface

Abstract 25

Foreword 29

INTRODUCTION

Political Circumstance 31

CHAPTER I

'THE MAN WHO HONOURED THE AGE HE LIVED IN':

The Life of Keçecizade İzzet Molla and Some
Comments on His Work of Art 35

Keçecizâde İzzet Molla 37

 Family 37

 Childhood and Youth 39

 İzzet Molla's Status 39

 Marriage and Children 39

 Duties 40

 His Literary Side 41

 Exiles 42

 His Works of Art 43

CHAPTER II

About his Written Proposals	49
A. Written Proposals That Offer Change in The System and Tradition	50
B. The Written Proposals Which Advise Western Institutions to Be Articulated Into the Ottoman System	67

A Memorandum in the Form of a Proposal	77
--	----

References	89
------------------	----

A Memorandum in the Form of a Proposal	95
The Copies of the Work of Art	95
The Preferred Copies For Text Verification	97
The Path Followed in Text Verification	97

Text	99
-------------------	----

Introduction	103
--------------------	-----

FIRST CHAPTER

The Manner of Consultation Meetings Which are the Basis of Order	117
--	-----

SECOND CHAPTER

Explains the Benefits of Fixing the Rate of the Revenues of the Sublime State and Assigning Fixed Income to the Servants of the Ottoman Government	125
--	-----

THIRD CHAPTER

Explains the Way of Fixing (the resources)	131
--	-----

FORTH CHAPTER

Sample of General Price Ceilings	135
--	-----

FIFTH CHAPTER

Explains the Arrangements for Campaigns	139
---	-----

SIXTH CHAPTER

Explains How to Manage the Situation if (revenues of the) Districts are Fixed but there is not Enough Revenue for Allocations	143
--	-----

SEVENTH CHAPTER

How to Salvage Poll-tax Revenue from Looters and to Collect it in Accordance with the Holy Law 149

EIGHTH CHAPTER

On Mining 151

NINTH CHAPTER

Explains why our People should be Encouraged to Trade and Earn Profit and why Textiles and other Products should be Produced in our Domains 153

TENTH CHAPTER

How to Smoothly Abolish Goods that are Cause of Waste and Gradually Prevent People from Extravagance 157

ELEVENTH CHAPTER

Explains How to Manage the Situation When the Sublime Porte's Revenues are Fixed but no Revenue is left over for Glorious Viziers and other Servants and Statesmen 159

TWELFTH CHAPTER

Why the Career Path of Religious Scholars should be Regulated in accordance with Written Ordinances 167

- A) On the Office of the Sheikhu-Islam 176
- B) On the Chief Judges 177
- C) On the High Ranking Judges 178
- D) On the Professors 178
- E) On the Courts 180
- F) On the Deputy Judges 181
- G) On the Judges 182

Epilogue and Some Auspicious Details that Come to Mind 187

Index 197

Facsimile 201

Özet

“Yaşadığı Devri Dolduran Bir İnsan” olan Keçecizâde İzzet Molla, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, II. Mahmut tarafından hayata geçirilen devletin değişim ve dönüşüm hamlesinin en önemli fikir mimarlarından biridir. Çalışmada Keçecizâde İzzet Molla'nın zaman zaman sürgünlerle değişen ilginç hayat hikâyesi, zorlu devlet görevlerini nasıl icra ettiği ve çeşitli konularda yazdığı eserleri ele alınarak onun bir portresi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu portrenin oluşmasında, onun renkli hayatının yanı sıra eserleri içinde dikkatlerden kaçmış son derece önemli olan layihasına odaklanılmaktadır. İzzet Molla'nın yazmış olduğu ikinci layihası ya da *Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere'si*; devlet yönetimi, kamu bürokrasisi ve devletin çeşitli alanlarda yeniden organize edilmesi tekliflerini içeren bir öneriler manzumesidir. Bir mukaddime ve birbirinden bağımsız on iki bölümden oluşan lâyihada, belli bir mantık silsilesi içerisinde birbiriyle az çok ilgili çeşitli konular ele alınmış ve bunların çözümlerine dair görüşler ileri sürülmüştür. Keçecizâde İzzet Molla'nın daha önce müstakil bir eser olarak yayımlanmamış metninde genel hatlarıyla ele aldığı konular şöyle sınıflandırılabilir:

1. Lâyiha'da devlet yönetimi açısından belirli bir süreçte ve bir bütün halinde merkez ve taşra yönetiminin revize edilmesi öngörülmektedir. Projenin en temel konusu olan bu sorunun, lâyi-

hanın tamamına serpiştirilen fikirlerle yoğrulduğu ve tartışıldığı gözlemlenmektedir.

2. Kamu bürokrasisi açısından güçlü bir merkezî devlet inşa etmenin ve toplumsal refahı yeniden sağlamanın en temel faktörlerden birinin nitelikli insan sayısındaki artış olduğu muhakkaktır. Uzun bir süreden beri Osmanlı devlet idaresindeki zaafın nedenlerinden birinin 'kaht-ı ricâl' olduğu farklı kesimden birçok kişi tarafından dile getirilmiştir. İzzet Molla, zikredilen konuyla ilgili olarak, kamu bürokrasisinin yeniden yapılandırılmasıyla personel istihdam politikasının gözden geçirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır.

3. Lâyiha'da devleti reforme ve reorganize edebilmek için malî politikalarla ilgili görüş ve öneriler üzerinde de durulur. Daha önce, taşradaki kamu gelir-gider hesaplarını denetlemekle görevli bulunduğu dönemdeki deneyim ve tecrübelerine dayanarak bu konudaki görüşlerini geliştirdiği düşünülen İzzet Molla, makro ve mikro ekonomik sistemin reorganize edilmesini hararetle savunmaktadır. Diğer iki alan gibi, ekonomik sistem de iç içe geçmiş alt sistemlerden meydana gelmektedir. Başta merkezî idare olmak üzere, çeşitli kurum ve kuruluşların, hatta bireylerin gelir ve giderlerinin düzenli olarak denetlenip kontrol edilebileceği genel bütçe uygulamasına geçilmesini önerir İzzet Molla. Kamu çalışanlarına kademeli bir şekilde aylık ücret tahsis edilmesi ve kamu gelirlerinin tek elden toplanması ve denetlenmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin yeniden yapılandırılması ve vergi sisteminin değiştirilmesi aynı şekilde onun önerileri arasında yer alır. Esasında, İzzet Molla'nın lâyihasında önerdiği şeyin klasik-geleneksel Osmanlı sisteminin bütüncül bir dönüşümü olduğu söylenebilir.

Abstract

Keçecizade İzzet Molla who is known to be ‘the man who honoured the age he lived in’ is one of the most important highbrows that has aided in carrying out Mahmud II’s idea of change and transformation movement of the government in the first quarter of the 19th century. This study has attempted to portray the interesting life story of Keçecizade İzzet Molla whose life had transformed from time to time during his exiles and how he carried out the challenging government duties along with his various works of art. Apart from his colourful life, the portrayal focuses on his extremely important written proposals that were overlooked. *Layiha Sâretinde Bir Müzekkere*, İzzet Molla’s second written proposal, consists of proposals in the form of verse about governance, public bureaucracy and the re-organization of various areas in the government. The written proposal which contains an introduction and twelve independent chapters, discusses various subjects in a logical sequence and provides ideas for their remedies. The subjects which are addressed in general within Keçecizade İzzet Molla’s text that has not been published before, can be categorized as follows:

1. The revision of central and provincial management is envisioned in terms of governance within a certain time and as a whole. It has been observed that this subject which is the fundamental problem of the project has been discussed throughout the written proposal.

2. It is infallible that to ensure social welfare and to construct a strong central government with regards to public bureaucracy, the fundamental factor is to increase the number of qualified people. It has been expressed by many from different sections that one of the reasons for the weakness in the Ottoman state administration for a long time was the lack of skilled statesmen. With regards to this subject, İzzet Molla puts emphasis on the recommissioning of the public bureaucracy and the importance of employment policy reviewal.

3. In addition, remarks and suggestions on financial politics in order to reform and reorganize the government is discussed in the written proposal. İzzet Molla who is believed to have developed his ideas on his previous experience in which he was in charge of inspecting the provincial public income and expense accounts, passionately advocates for the reorganization of the macro and micro economic systems. Similar to other areas, the economic system also consists of nested sub systems. İzzet Molla recommends to adopt a general budget practice that regularly inspects, first the central administration, then various institutions and establishments' income and expenses along with the individuals'. Among his recommendations the following elements also take place; public officials are to be assigned a monthly wage, the public revenue is to be gathered in one place and inspected, production and consumption activities are to be restructured and the tax system is to be changed. Essentially it can be said that İzzet Molla's recommendation in his written proposal is a holistic transformation of the traditional Ottoman system.

*Hac Yolunda Bir Karınca,
Mehmet Genç Hocamızın Aziz Hatırasına
karınca karârınca*

Önsöz

Genel olarak akademide yapılan çalışmaların Osmanlı devletinin gelişme ve genişleme periyodundaki kurum ve kuruluşlar ile entelektüel şahsiyetler üzerinde yoğunlaşması nedeniyle, araştırmacılar zayıflayan bir sistem içerisinde yer alan birçok güçlü unsuru inceleme fırsatı bulamamıştır. Bununla birlikte, son dönemde Osmanlı araştırmalarındaki görece artış yoğunluğu ilk dönemden 18. ve özellikle 19. yüzyıla kaymış durumdadır.

Keçecizâde İzzet Molla, Tanzimat reform süreci öncesinde, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, büyük çoğunluğu II. Mahmut tarafından hayata geçirilen dönüşüm hamlesinin en önemli fikir mimarlarından biri olarak kabul edilebilir. İzzet Molla hakkında yapılan çalışmaların daha çok onun şair kişiliği ve edebî eserleri üzerinde yoğunlaştığı görülmekle birlikte, yazdığı lâyiha ve bürokratik görevleri dolayısıyla az da olsa bu kimliğinin ön plana çıkarıldığı çalışmalar da vardır. Keçecizâde İzzet Molla'yı konu edinen sınırlı sayıda çalışmanın bir bölümü, geleneksel yaşamöyküsü yazıcılığının etkisi altında, biyografik bir yaklaşımla kaleme alınmıştır; diğerlerinde ise onun edebî yönü, düşünce dünyası, hayat felsefesi ve kişiliğini yansıtan eserleri üzerinde durulmuştur. Onun siyasî elite olan ilişkileri incelenmediği gibi, İmparatorluğu ayakta tutmanın yollarının arandığı bir sırada yönetim için bir reform prospektüsü mahiyetinde bulunan *Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere* adlı eseri üzerinde de -birkaç çalışma dışında- ciddi anlamda durulmamıştır denilebilir.

Bu çalışmada, İzzet Molla'nın, Tanzimat dönemi reformlarına öncülük yaptığı düşünülen ancak henüz üzerinde yeterince durulmayan *Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere* adlı eserinin edisyon kritiğini yaparak bu önemli metni kısaca tahlil etmeye çalıştık. Bir düşünür, fikir ve kültür adamı, reformcu, entelektüel ve siyasî bir kişilik olarak kaleme almış olduğu toplumsal dönüşüm projesi mahiyetindeki eserinden yola çıkarak İzzet Molla'nın zihin dünyasıyla birlikte bir döneme ilişkin genel değerlendirmelerde bulunma gayreti içerisinde olduk.

Bu çalışmanın girişinde, dönemin siyasî durumu hakkında kısaca bilgi verilmiş, “Yaşadığı devri dolduran bir insan” olarak Keçecizâde İzzet Molla'nın hayatı ve eserleri birinci bölümde anlatılmıştır. İkinci bölümde, sistem ve gelenek içinde değişim öneren lâyihalar ile Batı kurumlarının Osmanlı sistemine eklenmesini öneren layihalar tanıtılmıştır. Son bölümde *Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere*'nin tahkikli metni sunulmuştur.

Lâyiha Sûretinde Bir Müzekkere'nin yayımlanmasını merhum Mehmet Genç hocamız tavsiye etmiş, kendisi de esere bir sunuş yazacağını vadetmişti. Hocamızın ömrü yetmedi, çalışma ona ithaf edildi; rahmet ile anıyoruz. Eserin en az hata ile çıkması için önerilerde bulunan ve yaptıkları tashihlerle eksikliği asgariye indiren editör ve hakem meslektaşlarımıza şükran borçluyuz. Turgay Anar hocamız yayın aşamasına kadar yazılanları okuyup tashihler yaptı, müteşekkiriz. Keçecizâde İzzet Molla'nın gerek edebî eserleri gerekse lâyihaları üzerinde çalışan akademisyenlerimiz de bizlere ufuk açmıştır, kendilerine minnet borçluyuz. Bu çalışmanın ilim âlemine faydalı olması dileklerimizle.

Ahmet Cihan - Mustafa Çiçekler

Aralık 2021, İstanbul